SATRANÇTA HAFIZA

Hafıza bilginin depo edilmesi ve gerektiği anda kullanılabilir hale getirilmesidir. Bilginin depo edilip, gerektiğinde bilinç seviyesine çıkartılma mekanizması ne kadar iyi çalışıyorsa o denli güçlü hafızadan bahsedilebilir. Satranç ile hafıza arasında ilgi her zaman insanların dikkatini çekmiştir. Özellikle Philidor'un 1783 yılında iki kişiye karşı körleme oynaması zamanında insanüstü bir başarı olarak değerlendirilmiştir.

Satranç ve hafıza denince akla şu iki soru gelir.

1. Hafızanın satranca katkısı var mıdır?
2. Satrancın hafızaya katkısı var mıdır?

Diğer bir ifade ile Satranç başarısında hafıza önemlimidir? ve satranç hafızayı geliştirir mi?

I. Hafızanın satranca katkısı var mıdır?

Satranç başarısında hafızanın katkısı önemlidir. Hafızanın satrançtaki katkısını üç alanda görebiliriz.

1. Hafızamızdaki satranç teorisinin oyunumuza katkısı
2. Hafızamızdaki satranç kalıplarının oyunumuza katkısı
3. Analiz sonucunda zihinde oluşan konumların hafızamızda tutulmasının oyunumuza katkısı

Eğer kısa ve uzun süreli hafızamız yeterli olmasaydı. Hafızamızın satranca olan katkılarından yararlanamayacaktık. Hafızamızda ne kadar çok bilgi varsa ve bunları ne ölçüde bilinç seviyesine çıkartıp, satrancın hizmetine verebiliyorsak o ölçüde başarılı oluruz.

1.Hafızamızdaki satranç teorisinin oyunumuza katkısı

Yüzyıllardan beri satranç oyunlarının kayıt altına alınabilme özelliği satranç teorisini oluşturmuştur. Oynanan oyunların daha sonra yapılan analizleri sonucu yanlışlardan arınıp, en doğruya ulaşma arzusu satranca bilimsel nitelik kazandırmıştır.

Her doğruyu tahtada bulmak zordur. Doğru hamlelerin önemli bir bölümü satranç teorisinde vardır. Önemli olan doğruyu oradan bulup çıkarmaktır. Bunun için iyi bir hafızaya gerek vardır. Hafızamızda ne kadar çok bilgi varsa ve biz hafızamızı ne kadar iyi kullanabiliyorsak bu başarımızın için önemli bir etkendir.

Oyuncular satranç teorisini bilmesi önemlidir. Satranç teorisi oyuncuya sağlam bir stratejik kurgu oluşturmasını sağlar. Açılış tuzaklarından korur. Zaman kazandırır. Oyuncunun doğru hamleleri tahtada bulup oynaması yerine, bilinenlerden hareket ederek doğru hamleleri en kısa zamanda yapmasını sağlar. Kazanç planlarını gösterir. Oyun sonu tekniğini öğretir.

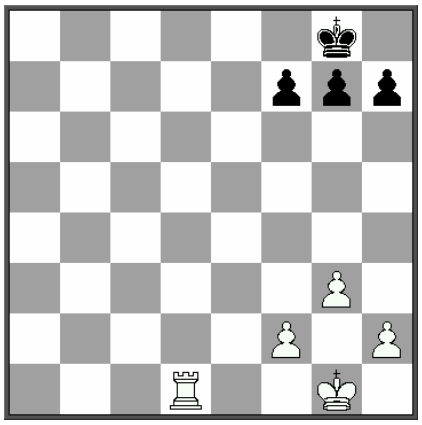
2. Hafızamızdaki satranç kalıplarının oyunumuza katkısı

Satranç teorisi dışında satranç oyuncularının bilmesi gereken diğer bir unsurda satranç motifleridir. Satranca özgü pek çok motif vardır. Bu motifler kazanç motiflerinden, basit mat motiflerine kadar çeşitlilik gösterir. Bu motiflerin bilinmesi oyuncuya avantaj sağlar. Usta oyuncularının hafızalarında sayısız motif bulunur.

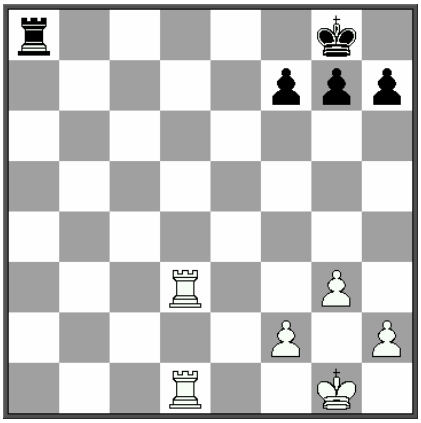
Motiflerin bilinmesi hafızanın işidir. Tahtadaki konum ile motifler arasında bağ kurulması ise yetenek işidir. Tahtadaki konum ile zihindeki motif arasında bire bir benzerlik olması nadirdir. Satrançta yetenek bu bağı kurabilmek ve buradan sonuca gidebilmektir.

Oyuncuların hafızalarındaki motifler ile tahtadaki konum arasında bağ kurabilmeleri önemlidir. Taktik konumlarının temelinde basit motifler vardır. Kombinezon konumları değişik motiflerin birbirine eklenmesi ile oluşan daha karmaşık yapılardır. Usta oyuncular bu karmaşık yapı ardındaki basit yapıları görebilirler. Kombinezonları görme yeteneği bu ilişkiyi görmeye bağlıdır.

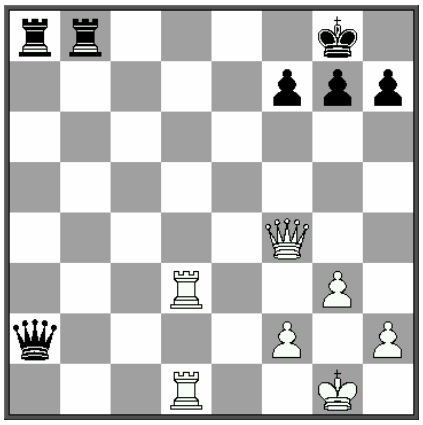
Satranç motifleri ile sezgi arasında direk bağ vardır. Sezgilerin oluşumunda hafızadaki satranç motifleri önemlidir.



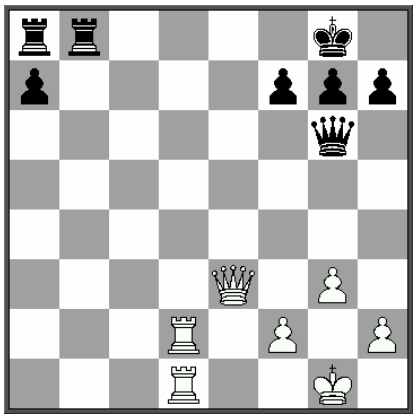
Son yatay zayıflığı ile ilgili koridor matı motifi



Son yatay zayıflığı ile ilgili daha karmaşık koridor matı motifi

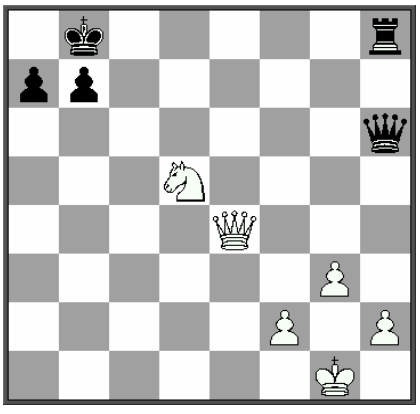


Son yatay zayıflığı ile ilgili biraz daha karmaşık koridor matı motifi



Tahtadaki konumu zihindeki motife dönüştürmek ayrı bir beceri gerektirir.
1. Vxa7

İlk üç diyagramda son yatay zayıflığı ile ilgili mat motifleri verilmiştir. Her bir diyagram bir öncekine göre daha karmaşık gibi gözükse de temel motif aynıdır. Diğer bir ustalık alanı da tahtadaki konumu hafızasındaki kalıba uydurmaktır.

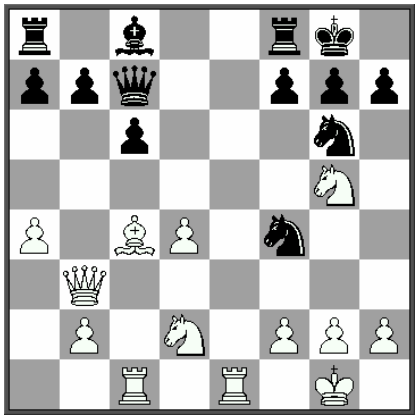


Boğmaca matı ile ilgili mat motifi

Bu tür konumlarda oyuncu için hesaplamadan daha çok zihnindeki satranç motiflerine uygunluğuna önemlidir. Oyuncu analiz yapmaktan çok hafızasına güvenir. Zihninde olan motifi tahtada yakaladığı an atağı başlatır. Buna en iyi örneklerden biri de boğmaca matı motifidir.

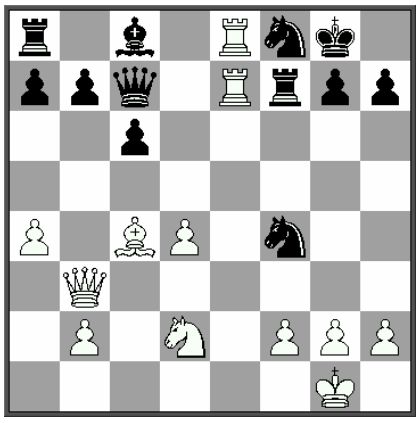
3. Analiz sonucunda zihinde oluşan konumların hafızamızda tutulmasının oyunumuza katkısı

Hamle belirlemede teorik bilginin önemi büyüktür. Özellikle oyunun bazı bölümlerinde hamlelerimizi belirleyen en önemli etkendir. Ancak teorik bilgi, her hamlenin kaynağı değildir. Her doğruyu geçmişte aramak olanaksızdır. Doğruya çoğu kez düşünce ile ulaşılabilir. Teorik bilginin dışında hamle bulmamıza yarayan diğer kaynak ise varyant analizidir. Varyant hesaplaması ise bilginin ötesinde bir yetenek işidir.

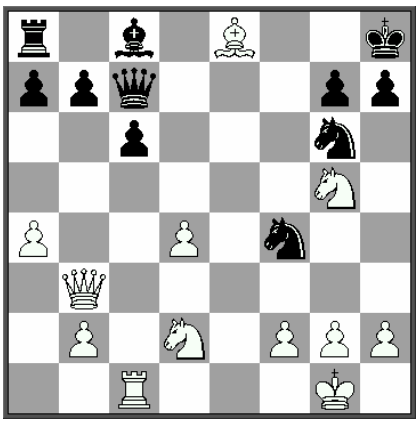


Schiffers,E − Harmonist,M

Yukarıdaki konumda beyaz iki devam yolunu analiz ediyor.



A Devam Yolu
16.Axf7 Kxf7 17.Ke8+ Af8 18.Kce1 fikir Ke7 +-
A devam yolu ile 3 hamle sonunda ulaşılan konum



B Devam Yolu
16.Ke8 Kxe8? 17.Fxf7+ Şh8 18.Fxe8
B devam yolu ile 3 hamle sonunda ulaşılan konum

Tahtadaki konumun yapılan analizi sonucunda 1. devam yolu bizi A konumuna, 2. devam yolu ise B konumuna getirir. Eğer bu iki konum diyagram halinde önümüze konulup bir değerlendirme yapmamız istenseydi, analiz yapmak çok kolay olurdu. Bu iki konum arasında değerlendirme yapıp hangisinin daha iyi olduğuna karar vermek işin kolay yanıdır. Asıl zor olan taraf ise tahtada olmayan sadece zihinde beliren bu iki konum, bazen daha fazla konum arasında bir

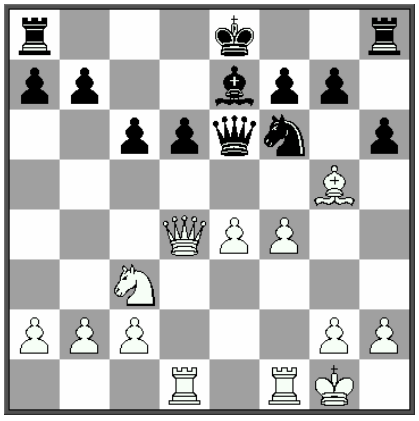
değerlendirme yapmaktır. Bunun için bu konumların zihnimizde net olarak algılanması gerekir. Ancak bu her zaman kolay değildir. Bunun için güçlü bir hafızaya gerek vardır. Güçlü bir hafıza için çalışmak gereklidir. Ama çok çalışmak değil, doğru çalışmak önemlidir. Eğer üst düzey başarı bekleniyorsa satranç eğitimi bu yönde verilmelidir.

Usta oyuncular güçlü hafızaları ile analiz sonucunda zihinlerindeki oluşturdukları net görüntüler arasında değerlendirme yaparlar. Konumlar arasında değerlendirme yapıp, hangisinin daha iyi olduğuna karar verdikten sonra ona göre oynarlar. Acemiler ise bir kaç devam yolunu inceleyip, zihinlerinde oluşan belli belirsiz sonuçlara göre karar verirler. Dolayısıyla eğitimlerde analiz sonucunda oluşan konumların zihinde tutulmasına önem verilmelidir. Analizler sonucunda oluşan konumların zihinde net bir şekilde belirebilmesi için olabildiğince erken dönemlerde buna yönelik eğitimin verilmesi gerekir.

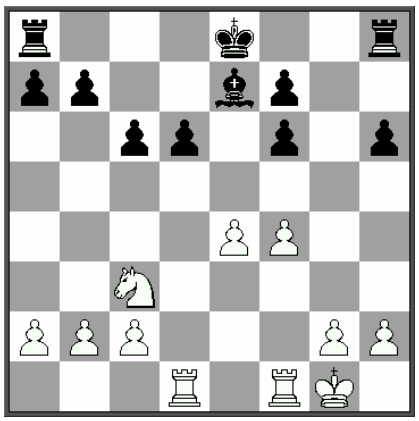
Analiz sonucunda oluşacak konumları hafızada tutmak zordur. Hafızayı geliştirmenin en etkili yolu onu zorlamaktır. Bu nedenle satranç öğretmenleri, analiz çalışmalarında öğrencilerin her hamle sonunda taşları yerinden oynatmasına izin vermemelidir. Analizler tahtada değil zihinde yapılmalıdır. Bu çalışmaların daha yararlı olabilmesi için olabildiğince erken dönemde notasyon bilgisi öğrencilere verilmelidir. Oyunların analizi yapılırken önce bir zaman içinde iki daha sonra üç hamleden sonra taşlar tahtada ki yeni konumuna yerleştirilmelidir. Oyunculardan hamleleri değil değişen konumu zihinlerinde tutmaları istenmelidir.

Bu çalışmalar başlangıçta zor olabilir. Önemli yanlışlar yapılabilir. Ancak bir süre sonra iki ve daha fazla hamle sonucu oluşacak konumlar zihinde daha net olarak belirebilir. Zihinde beliren bu konumlar arasında daha iyi bir değerlendirme yapmak mümkün olur.

Örnek:
Capablanca,J - Schiffman
1.e4 e5 2.Af3 Ac6 3.Fb5 d6 4.0–0 Fd7 5.Ac3 Af6 6.d4 exd4 7.Axd4 Axd4 8.Vxd4 Fe7 9.Fxd7+ Vxd7 10.Fg5 c6 11.Kad1 Ve6 12.f4 h6
Bu oyunun 12 hamlesi sonunda aşağıdaki konum oluşmuştur.



13.Fxf6 Vxf6 14.Vxf6 gxf6 hamleleri yapılmıştır. Analiz yapılırken 13. hamle sonunda oluşan konum pas geçilerek doğrudan 14. hamle sonunda oluşacak konum tahtada oluşturulmalıdır. Daha açık anlatımı ile taşlar hareket ettirilmeden sadece yeni oluşumdaki yerlerine konmalıdır.

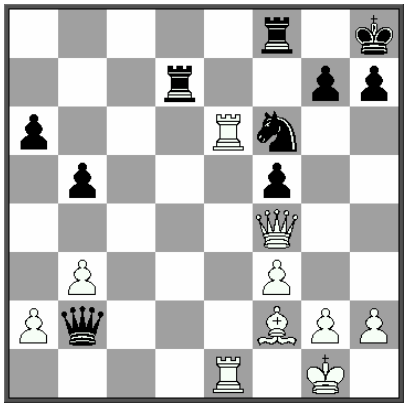


Oyuncu, 13 ve 14. hamleler sonucu oluşacak konumu zihninde kurmalı ve tahtaya yansıtmalıdır.

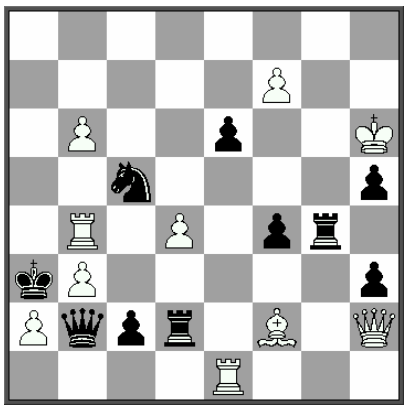
II. Satrancın hafızaya katkısı var mıdır?

Bir satranç oyuncusunun oynadığı oyunu üzerinden bir süre geçmiş olsa bile, hiçbir yere bakmadan tahta üzerinde yeniden oynayabildikleri, pek çok oyuncunun bir çok oyunu hatırlayabildikleri bilinen bir gerçektir. Yeni başlayan oyunculardaki görülmeyen bu özellik oyunculuğun ilerlemesine paralel olarak gelişir. O halde satranç hafızayı geliştiriyor mu? sorusu akla gelebilir.

Bu soru pek çok kişinin dikkatini çekmiş ve konuda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan ilki De Groot'un 1944 yaptığı bir araştırmadır. Bu araştırma oyundan gelen bir konumun satranç oyuncuları tarafından ne ölçüde hatırlanabileceklerini ortaya koyan bir çalışmadır. Bu çalışmada oyuculardan bir süre kendilerine gösterilen bir konumu tahta üzerinde yeniden dizmeleri istenmiş. Büyük ustalar % 93, ustalar %72 ve ortalama oyuncular %51 oranında bir başarı göstermişlerdir. Bu araştırma satranç oyuncularının ne kadar usta ise o kadar iyi hatırladıklarını ortaya koymuştur.



Ancak bu araştırmanın bazı eksik yönleri olduğu düşüncesiyle yeni bir araştırma yapılmış. Bill Chase ve Herb Simon adlı araştırıcıların 1973 yılında yeni bir araştırma yapmışlar. Önceki çalışmadan farklı olarak bu çalışmada satranç taşlarını oyun kuralları ve kalıpları dışında rasgele yerleştirdiler. Satranç kalıpların uygun olmayan ve birbirleri arasında anlamlı bir bütünlük taşımayan yeni konum üzerinde yapılan hatırlama testinde oyun gücü ile başarı arasında bir paralellik göremediler.



Yukarıdaki konum bir önceki konumdan farklı ve karmaşık gibi gözükse de her iki konumda da aynı taşlar mevcuttur. Ancak bu konumda taşlar rasgele dizilmiş olup, taşlar arasında satrancın ruhuna uygun bir bütünlük yoktur. Birinci konumda taşların yerini hatırlama, ustalık ile paralellik göstermesine karşın ikinci konumda böyle bir ilgi görülmemiştir.

Satranç bilen ve bilmeyenlerin bir konumu hafızalarında tutmaları farklıdır. Bu onların hafızalarının gücünden daha çok satranç oyununa "satranç diline" aşına olmaları ile ilgilidir. Bu tıpkı bir dili konuşmak, onun kurallarına bilmek gibi düşünülebilir.

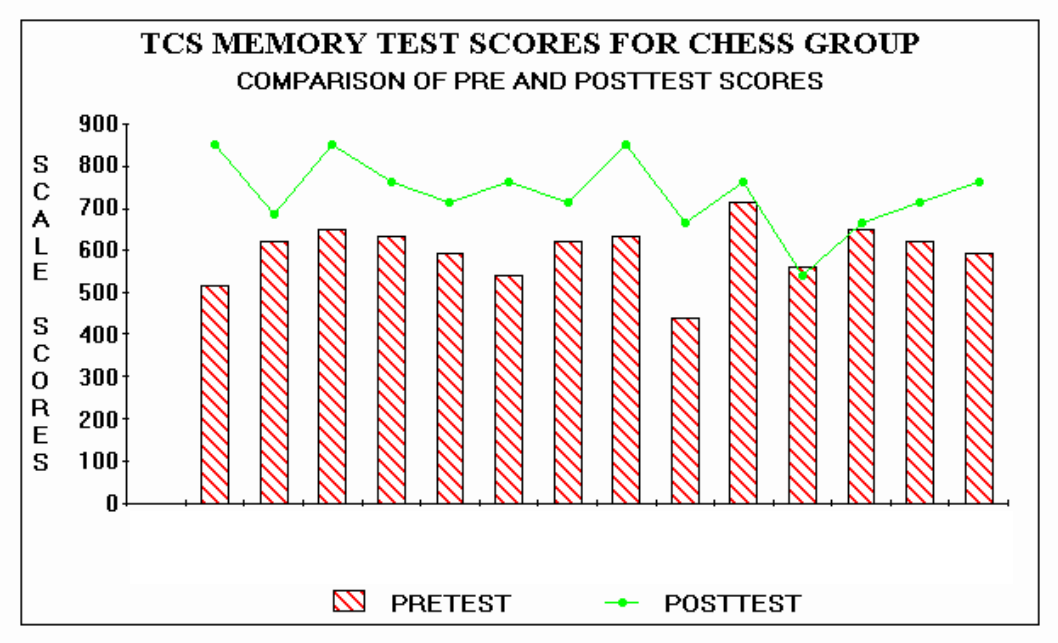
Hepimiz satranç antrenörlük kursu için ülkemizin değişik yerlerinden dün Ankara'ya geldik.
Beş gün sürecek bu kurs sonucunda tekrar kendi illerimize geri döneceğiz.

satranç tekrar kurs antrenörlük döneceğiz kursu değişik sürecek yerlerinden Ankara'ya.
beş geldik gün bu hepimiz sonucunda ülkemizin kendi illerimize dün için geri

Normal düzeyde eğitim alan bir kişi ilk metni bir kez okuyunca ne dendiğini anlar. Biraz zorlarsa metnin tamamını ezberleyebilir. Bir Türk'ün birinci metni ezberlemesi bir yabancıya göre çok daha kolaydır. Bunun nedeni daha güçlü bir hafızaya sahip olması değil, dile aşına olması ve kurallarını bilmesidir. İkinci cümleyi ezberlemek Türkçe bilen bir kişi içinde oldukça zordur. Oysa her iki metinde de kullanılan kelimeler aynıdır. Sadece yerleri değişmiştir. Birinci metni kolay kılan kelimeler arasında anlamlı bir bütünlük olmasıdır. Ancak Türkçe bilmeyen biri için her iki metni de ezberlemek aynı derecede zordur. Dolayısıyla bu iki metni ezberlemede asıl zorluk hafızanın güçlü olmasından çok kelimeler arasında bir anlam birliğinin olup olmamasıdır.

Tüm bu anlatıların özeti olarak, oyundan gelen bir konumu satranç bilenler satranç bilmeyenlere oranla daha iyi hafızalarında tutabiliyorlar. Oyunculuk gücü arttıkça hafızada tutma başarısı artıyor. Buna karşılık rasgele dizilen bir konumda ise hatırlama konusunda oyuncuların seviyesi arasında bir fark gözlenmiyor.

1987-1988 yılında Amerika'da M.J. Ryan okulunda 14 (9 erkek 5 kız) öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmada satranç oynayan çocukların algılama ve hafızalarında belirgin bir artış olduğu gösterilmiştir. (*)



Sonuç olarak hafızayı artıran temel unsur belleği zorlamaktır. Satranç hafızayı sürekli zinde tutarak, unutma problemini önemli ölçüde azaltır. Gelişmiş bir hafızanın sadece satranç oyunu ile sınırlı kalmayıp, diğer alanlarda da etkisini göstereceğini söylemek mümkündür. Zihinlerini istemli olarak meşgul eden insanlarda ileri yaşlarda Alzheimer gibi hastalıkların görülme sıklığı azdır. Bu bile başlı başına önemli kazanımdır.

Dr. Olgun Kulaç

(*)Robert Ferguson: The USA Junior Chess Olympics Research:Developing Memory and Verbal Reasoning